

УДК: 343.359

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.5>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Бортняк К.,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
навчально-наукового гуманітарного інституту,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського,
ORCID: 0000-0002-2135-3820*

Добрянська Н.,
*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових та гуманітарних наук
навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського
ORCID: 0000-0002-6319-0409*

Бортняк К., Добрянська Н. Адміністративно-правове забезпечення протидії порушенням у сфері оподаткування в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

У статті проведено комплексний науковий аналіз механізмів адміністративно-правового забезпечення протидії порушенням у сфері оподаткування, що функціонують в умовах воєнного стану та будуть реформовані у післявоєнний період. Досліджено трансформацію правової природи податкових правовідносин, яка відбулася внаслідок запровадження особливого правового режиму оподаткування в умовах воєнного стану, та визначено специфіку адміністративного статусу суб'єктів, відповідальних за фінансову безпеку держави.

Визначено характерні ознаки сучасних адміністративних правопорушень у податковій сфері, серед яких виокремлено маніпуляції з податковою звітністю в умовах обмеженого доступу до державних реєстрів та зловживання статусом платника єдиного податку. Досліджено правові аспекти зупинення реєстрації податкових накладних як превентивного адміністративного заходу, спрямованого на запобігання податковим порушенням, виявлено системні недоліки в регулюванні блокування та запропоновано шляхи їх усунення через удосконалення критеріїв ризиковості платників.

У контексті післявоєнного відновлення визначено стратегічні напрями реформування адміністративно-правового регулювання оподаткування. Обґрунтовано перехід від моделі фіскального тиску до сервісної моделі взаємодії, де основний акцент зміщується на дистанційний моніторинг та автоматизацію процесів виявлення правопорушень. Досліджено перспективи впровадження системи електронного аудиту («E-audit») та визначено її роль у механізмі мінімізації суб'єктивного фактора під час прийняття рішень податковими органами з метою запобігання податковим порушенням.

Сформульовано конкретні практичні рекомендації щодо внесення змін до чинного законодавства, зокрема в частині, що стосується розширення прав платників податків при проведенні дистанційних перевірок та встановлення додаткових гарантій захисту суб'єктів господарської діяльності від неправомірного втручання контролюючих органів. Окреслено модель адміністративно-правового режиму «податкової реновації», яка передбачає поступове повернення до стандартних процедур податкового контролю та податкового регулювання з одночасним збереженням стимулюючих механізмів у сфері регулювання оподаткування та податкового контролю для тих територій, що постраждали від бойових дій.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, податкові правопорушення, воєнний стан, повоєнне відновлення, податкове адміністрування.

Bortniak K., Dobrianska N. Administrative and legal provisions for combating violations in the sphere of taxation in the conditions of martial state and post-war reconstruction.

The article conducts a comprehensive scientific analysis of the mechanisms of administrative and legal support for countering violations in the field of taxation, which operate under martial law and will be reformed in the post-war period. The transformation of the legal nature of tax legal relations, which occurred as a result of the introduction of a special legal regime of taxation under martial law, is studied, and the specifics of the administrative status of entities responsible for the financial security of the state are determined.

The characteristic features of modern administrative offenses in the tax sphere are identified, among which manipulations with tax reporting in conditions of limited access to state registers and abuse of the status of a single tax payer are highlighted. The legal aspects of stopping the registration of tax invoices as a preventive administrative measure aimed at preventing tax violations are studied, systemic shortcomings in the regulation of blocking are identified and ways of eliminating them are proposed through improving the risk criteria of payers.

In the context of post-war restoration, strategic directions for reforming the administrative and legal regulation of taxation are determined. The transition from the fiscal pressure model to the service model of interaction is justified, where the main emphasis is shifted to remote monitoring and automation of the processes of detecting violations. The prospects for the implementation of the electronic audit system ("E-audit") are investigated and its role in the mechanism for minimizing the subjective factor when making decisions by tax authorities in order to prevent tax violations is determined.

Specific practical recommendations are formulated for amending the current legislation, in particular in the part related to expanding the rights of taxpayers during remote inspections and establishing additional guarantees for the protection of economic entities from unlawful interference by regulatory authorities. A model of the administrative and legal regime of "tax renovation" is outlined, which provides for a gradual return to standard procedures of tax control and tax regulation while maintaining incentive mechanisms in the field of tax regulation and tax control for those territories affected by hostilities.

Key words: administrative and legal support, tax offenses, martial law, post-war reconstruction, tax administration.

Постановка проблеми. Воєнний стан став каталізатором трансформації адміністративно-правових відносин, де пріоритетом стало забезпечення балансу між наповненням бюджету для потреб оборони та збереженням економічної активності бізнесу. Тому актуальність теми зумовлена необхідністю підтримання фінансової стійкості держави в умовах повномасштабної агресії, що вимагає удосконалення правових механізмів протидії здійсненню податкових правопорушень. Водночас, не менш важливе значення має визначення перспектив розвитку законодавства у цій сфері з урахуванням повоєнного відновлення економіки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі питання, пов'язані з визначенням юридичної відповідальності за податкові правопорушення, а також з мінімізацією випадків вчинення таких правопорушень, досліджували такі вчені, як М.М. Бліхар, А.В. Гончаренко, С.С. Єсімов, Ю.А. Мороз, В.Ф. Пузирний та ін. Однак, аналіз наявних наукових робіт показує, що у них недостатньо комплексно розкрито аналіз проблеми щодо удосконалення правового регулювання протидії вчиненню податкових порушень в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правових засад протидії податковим правопорушенням під час дії воєнного стану та у повоєнній відбудові. Для реалізації зазначеної мети у статті виконані такі завдання: 1) систематизовано типові правопорушення у сфері оподаткування, що виникли внаслідок збройної агресії, а також оцінити ефективність існуючих адміністративно-превентивних заходів; 2) проаналізовано особливості нормативно-правового регулювання протидії податковим порушенням після запровадження правового режиму воєнного стану; 3) обґрунтовано концептуальні напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення протидії податкових порушенням у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи засади адміністративно-правового забезпечення протидії порушенням у сфері оподаткування, необхідно зазначити, що такі засади закладені у

нормах Податкового кодексу України (ПКУ) [1]. Між тим, такі засади залишаються недостатньо ефективними в сучасних умовах та потребують докорінної трансформації. Для визначення шляхів удосконалення правового регулювання у цій сфері, передусім, необхідно систематизувати найбільш типові правопорушення у податковій сфері, що стали характерними для воєнного стану та можуть з'явитися під час повоєнної відбудови.

Так, дослідження правозастосовчої практики та звітів Державної податкової служби України (ДПС) дає змогу виокремити групу правопорушень, які набули специфічного забарвлення або значно активізувалися саме після введення воєнного стану.

Динаміка податкових правопорушень у період 2022–2025 років [2; 3; 4; 5] свідчить про адаптацію недобросовісних платників до умов «кризового» законодавства та використання ними інструментів підтримки бізнесу з метою ухилення від оподаткування. Проведений аналіз дозволяє виокремити та систематизувати найбільш характерні правопорушення, що активізувалися саме в умовах воєнного стану:

1) зловживання спеціальними податковими режимами та пільгами, що зумовлено запровадженням стимулюючих заходів, зокрема спрощеної системи оподаткування зі ставкою 2% доходу (що діяла до серпня 2023 року);

2) використання режиму воєнного стану для маніпулювання інститутом «неможливості виконання податкових обов'язків», адже згідно з підпунктом 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX ПКУ, платники звільнюються від відповідальності у разі неможливості виконання своїх обов'язків [1]. Дослідження правозастосовчої практики свідчить про поширення випадків подання недостовірних відомостей щодо пошкодження майна, втрати первинної документації або перебування виробничих потужностей у зоні бойових дій суб'єктами, які фактично продовжували господарську діяльність у безпечних регіонах;

3) фіктивні операції з воєнними втратами товарно-матеріальних цінностей, зокрема шляхом використання схеми безпідставного списання товарів як знищених внаслідок збройної агресії, що дозволяє одночасно уникнути нарахування зобов'язань з ПДВ за п. 198.5 ПКУ та штучно завищити витрати підприємства, що напряму впливає на базу оподаткування податком на прибуток;

4) порушення у сфері розрахункових операцій та приховування валютної виручки, зумовлені накладенням мораторію на перевірки використання РРО/ПРРО у перші періоди воєнного стану, що призвело до масового виведення роздрібного обороту в «тінь». Крім того, особливої гостроти набула проблема «сірого» експорту сільськогосподарської продукції. Адміністративно-правовий аналіз вказує на активізацію використання фірм-ефемерів, які здійснюють експорт зерна, купленого за готівку, без повернення валютної виручки в Україну, що підриває не лише податкову, а й валютну стабільність держави.

При цьому, як зазначається у науковій літературі найчастіше суб'єктами податкових правопорушень виступають суб'єкти, яких можна об'єднати у декілька груп: 1) платники податків, податкові агенти, які несуть фінансову відповідальність за вчинення податкових правопорушень у випадках, прямо передбачених ПК України (п. 110.1 ст. 110 ПКУ); 2) фізичні особи (платники податків), які несуть фінансову відповідальність за умови наявності на момент вчинення податкового правопорушення повної цивільної дієздатності (п. 110.2 ст. 110 ПКУ); 3) контролюючі органи – несуть відповідальність у вигляді відшкодування шкоди особі, щодо якої вчинено податкове правопорушення, відповідно до положень статті 114 (п. 110.3 ст. 110 ПКУ); 4) юридичні особи – платники податків, які несуть фінансову відповідальність за вчинення податкових правопорушень її відокремленими підрозділами, визначену ПК України (п. 110.5 ст. 110 ПКУ) тощо [6, с. 340].

Окрім того, аналізуючи особливості відповідальності за податкові правопорушення у період дії воєнного стану, необхідно звернути увагу на певну невідповідність між нормами ПКУ та Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [7]. Зокрема, можна помітити тенденцію до ускладнення процедури притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності за порушення порядку ведення податкового обліку, що пов'язано з колізією між нормами ПКУ щодо «воєнних пільг» та статтею 163-1 КУпАП, яка не містить спеціальних застережень стосовно особливостей воєнного стану. Як наслідок, суди часто закривають провадження за відсутністю складу правопорушення, посилаючись на обставини непереборної сили, навіть у випадках очевидного ігнорування платником своїх обов'язків [2; 3; 4; 5].

Що стосується періоду повоєнної відбудови, то з огляду на те, що він характеризується переходом від моделі виживання економіки до моделі поступового відновлення, це неминуче спричинить появу нових ризиків у сфері оподаткування. Доцільно спрогнозувати, що структура правопорушень зміститься з простого приховування прибутку до складних технологічних та міжнародних схем мінімізації. Зокрема, це зумовить появу порушень, пов'язаних з цільовим використанням коштів на відбудову. Можна передбачити, що найбільш критичним сегментом стануть порушення при адмініструванні податків у сферах будівництва та енергетики. Відповідно, активізуються схеми штучного завищення витрат через ланцюжки фіктивних постачальників («скрутки» нового типу) з метою виведення капіталу, отриманого з фондів відновлення.

Також можуть з'явитися нові схеми ухилення від податків через цифрові активи та платформи з огляду на євроінтеграційні процеси та легалізацію ринку віртуальних активів. Крім того, високою є вірогідність зловживання механізмами «транскордонного» відновлення, зокрема очікується сплеск правопорушень у сфері трансфертного ціноутворення та міжнародного оподаткування, що зумовить можливість використання іноземних представництв та пов'язаних осіб для розмивання бази оподаткування під виглядом закупівлі обладнання чи послуг для реконструкції об'єктів тощо.

Наступним питанням у межах цього дослідження, що потребує вирішення, це визначення сучасного стану правового регулювання протидії вчиненню податкових порушень та його здатності протидіяти саме характерним для воєнного стану та повоєнної відбудови.

На основі системного аналізу положень ПКУ можна виокремити такі ключові превентивні механізми, що наразі передбачені цим актом:

1) податкове консультування (ст. 52–53 ПКУ). Цей інститут є класичним прикладом стимулюючої превенції. Надання індивідуальних та узагальнюючих податкових консультацій дозволяє платнику заздалегідь з'ясувати позицію контролюючого органу щодо складних питань законодавства. Адміністративно-правове значення цього механізму полягає у звільненні платника від відповідальності, якщо він діяв відповідно до наданої консультації, що фактично нівелює ризик вчинення ненавмисного правопорушення через помилкове тлумачення норм;

2) податковий контроль та облікові процедури (ст. 61–63 ПКУ), превентивна функція яких реалізується через: обов'язковий облік платників та об'єктів оподаткування створює умови для прозорості фінансових потоків, камеральні перевірки, проведення яких здійснюється без безпосереднього візиту до платника дозволяє виявляти технічні помилки у звітності на ранніх етапах, надаючи можливість їх виправлення через уточнюючі розрахунки без застосування значних штрафів;

3) податкове супроводження та електронне адміністрування – упровадження електронних рахунків виступає техніко-юридичним бар'єром для вчинення порушень. Обмеження можливості реєстрації накладних обсягом наявного ліміту є жорстким, але ефективним превентивним заходом, який унеможливорює виникнення «безтоварних» операцій у промислових масштабах.

Варто зауважити, що в умовах воєнного стану законодавець тимчасово трансформував ці механізми. Зокрема, через підрозділ 10 розділу XX ПКУ було запроваджено особливості підтвердження неможливості виконання податкових обов'язків, що також є формою адміністративної превенції, спрямованої на захист добросовісних платників від безпідставного притягнення до відповідальності.

Крім того, важливим адміністративно-правовим механізмом протидії податкових порушенням є механізм зупинення реєстрації податкових накладних (ПН) та розрахунків коригування (РК), який за своєю суттю є адміністративним заходом запобіжного характеру, спрямованим на недопущення формування фіктивного податкового кредиту ще до моменту фактичного нанесення збитків бюджету [8, с. 14].

Порядок реалізації цього механізму на сьогодні урегульований постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1165 «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних», відповідно до якої таке зупинення ґрунтується на автоматизованому моніторингу відповідності ПН/РК критеріям оцінки ризиків [9]. Основна складність цього заходу полягає у балансуванні між превенцією (захистом бюджету) та дотриманням принципу правової визначеності (захистом прав платника).

За цим Порядком визначено три етапи превентивного фільтра: перевірка на ознаки безумовної реєстрації; моніторинг ризиковості платника податку (суб'єктний критерій); моніторинг ризиковості операції (об'єктний критерій).

26 серпня 2025 р. постановою Кабінету Міністрів України № 1048 були внесені зміни до Порядку № 1165, що фактично стало відповіддю на запит бізнесу щодо надмірного адміністративного тиску та необхідності адаптації СМКОР до умов повоєнної відбудови. Основними нововведеннями стали: 1) упровадження «позитивної податкової історії 2.0» через розширення переліку ознак позитивної податкової історії. Зокрема, додано критерій «тривалої сумлінності» (якщо платник протягом останніх 36 місяців (включаючи воєнний період) не мав фактів блокування накладних за ризиковими операціями, його накладні підлягають безумовній реєстрації навіть за умови значних коливань податкового навантаження); 2) автоматизація процедури розблокування через запровадження алгоритму автоматичного прийняття Таблиці даних платника для суб'єктів, що займаються критичним імпортом або виробництвом у деокупованих регіонах, що нівелює суб'єктивний фактор роботи регіональних комісій; 3) диференціація критеріїв ризиковості операцій шляхом зміни підходу до так званого «пересорту» (невідповідності залишків товарів на віртуальному складі). Відтепер встановлено допустимий поріг відхилення у 15% для виробничих підприємств, що враховує технологічні втрати та особливості логістики в умовах нестабільного енергопостачання [10].

Досліджуючи сучасний стан правового регулювання у сфері протидії податковим порушенням, необхідно погодитися з науковцями, які обґрунтовують необхідність подальшого удосконалення такого законодавства з урахуванням викликів воєнного стану та післявоєнного періоду відновлення економіки.

Зокрема А. В. Гончаренко з метою підвищення ефективності протидії ухиленню від сплати податків у період дії воєнного стану пропонує, зокрема розширити використання технологій штучного інтелекту для аналізу податкових ризиків та виявлення аномалій у звітності, а також удосконалити законодавчі механізми кримінальної та адміністративної відповідальності з урахуванням сучасних схем ухилення, посилити прозорість використання бюджетних коштів, зокрема тих, що спрямовуються на оборону, для підвищення довіри платників тощо [11, с. 54].

Інші вчені удосконалення законодавства у сфері протидії податковій злочинності вбачають у тому, щоб, з урахуванням міжнародного досвіду боротьби з податковими злочинами та рекомендацій Європейського Союзу з дотриманням пріоритету інтересів та поваги інтересів інших держав, розширити кількість міжнародних угод, що регулюють питання оподаткування суб'єктів економічної діяльності, які здійснюють на території двох і більше держав [12, с. 568].

Окрім того, у контексті запобігання та виявлення схем ухилення від сплати податків деякі науковці зазначають, що системи створені із застосуванням штучного інтелекту вже зараз здатні до своєчасного та ефективного контролю над бізнес процесами у напрямку оподаткування та можуть відігравати ключову роль у автоматизації процесів виявлення порушень податкового законодавства України. Також, як вважають вчені, залучення таких технологій зменшить навантаження на податкових службовців та дозволить підвищити їх ефективність у більш складних сферах, де на даний час застосування штучного інтелекту без людського впливу є неможливим, одночасно, делегація частини процесів, до прикладу, фінмоніторингу підприємств та підприємств, зменшить кількість помилок які трапляються через людський фактор [13, с. 269].

На підставі проведеного науково-правового аналізу можна констатувати, що для удосконалення адміністративно-правового регулювання протидії порушенням у сфері оподаткування необхідний перехід від карально-фіскальної моделі до системи «інтелектуального податкового комп'ютеру», що має бути закріплено шляхом внесення змін до ПКУ та Порядку № 1165 у частині запровадження презумпції добросовісності платника, яка базується на автоматизованому присвоєнні індивідуального «індексу довіри». Таке оновлення має передбачати законодавчу фіксацію вичерпного переліку підстав для зупинення реєстрації податкових накладних із автоматичним розблокуванням операцій у разі ненадання податковим органом вмотивованого рішення протягом встановленого 24-годинного строку, а також впровадження механізму «правового вікна» для самостійного виправлення технічних помилок без застосування санкцій у повоєнний період, що дозволить мінімізувати корупційні ризики, пов'язані із дискреційними повноваженнями посадових осіб, та трансформувати податковий контроль у сервісно-аналітичний супровід економічного відновлення.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна констатувати, що адміністративно-правове забезпечення протидії податковим правопорушенням в умовах воєнного стану трансформувалося у гнучкий механізм, де ключову роль відіграють превентивні інструменти, зокрема система ризикоорієнтованого моніторингу. При цьому, адаптація законодавства до умов воєнного стану дозволила частково знизити фіскальний тиск шляхом впровадження критеріїв «тривалої сумлінності» та автоматизації розблокування накладних для стратегічних галузей. Водночас виявлено, що воєнний стан породив специфічні форми деліктів, пов'язані з маніпулюванням статусом «неможливості виконання обов'язків» та фіктивним списанням активів, що вимагає від контролюючих органів переходу до більш досконалих методів дистанційного аналізу та верифікації даних.

З огляду на це, перспективи повоєнного розвитку можуть полягати у докорінній зміні парадигми взаємодії держави та платника, зокрема через перехід від моделі «постфактум-покарання» до концепції «інтелектуального комплаєнсу» та сервісного супроводу. Прогнозується, що майбутня архітектура податкових відносин базуватиметься на впровадженні індивідуального «індексу довіри» платника, цифровізації аудиту (e-audit). Кінцевою метою реформування має стати створення такої правової реальності, де адміністративний примус застосовуватиметься виключно до суб'єктів із високим ступенем ризику, тоді як добросовісний бізнес отримає максимальну свободу для участі у процесах відновлення національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
2. Стан розгляду судових справ (станом на 01.01.2023). Звіт Державної податкової служби України за 2022 р. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/644328.html>.
3. Стан розгляду судових справ (станом на 01.01.2024). Звіт Державної податкової служби України за 2023 р. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/743302.html>.
4. Стан розгляду судових справ (станом на 01.01.2025). Звіт Державної податкової служби України за 2024 р. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/857484.html>.
5. Стан розгляду судових справ (станом на 01.01.2026). Звіт Державної податкової служби України за 2025 р. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/969716.html>.
6. Пузирич В.Ф. Зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності за податкові правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 339-341. URL: http://lsej.org.ua/1_2025/78.pdf.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1391>.
8. Булавко І.М., Чижевська Л.В. Зупинка реєстрації податкових накладних/розрахунків коригувань: передумови та наслідки. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2024. Вип. 1(57). С. 12-19. URL: <https://pbo.ztu.edu.ua/article/view/302521>.
9. Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних: постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1165. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#n12>.
10. Про внесення змін до Порядку зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних: постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2025 № 1048. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2025-%D0%BF#Text>.
11. Гончаренко А.В. Запобігання ухиленню від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) під час війни в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 04. Ч. 3. С. 51-55. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/338656>.
12. Єсімов С.С. Міжнародно-правові засади протидії податковим правопорушенням. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 6. С. 564-568. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/90a9feb5-8e13-4358-aaef-ab853293cf36>.
13. Боднарчук І.О., Боднар С.В., Матерева А.О. Штучний інтелект як інструмент для протидії ухиленню від сплати податків: аналіз інструментів для виявлення схем ухилення від спла-

ти податків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 267-269. URL: <http://lsei.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/174-5-2024>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Бортняк К., Добрянська Н., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0